

Het mbo na de Corona Tsunami

Houtje touwtje of innovatieonderzoek?

De uitbraak van Corona vroeg om het snel treffen van maatregelen in het mbo. De effecten van die maatregelen werken nog te kort door om daar nu al verantwoorde conclusies aan te verbinden. Onderzoeken zitten nog in de dataverzamelperiode of hooguit in de analysefase. Desondanks is er toch al een aantal waarnemingen dat de moeite waard is om te overdenken en te bespreken in teams, op scholen en bij beleidsmakers en onderzoekers. Hieronder loop ik er vier langs: de drie 'innovatiegolven' die in deze periode te zien waren in het mbo; het beperkte nut van generieke maatregelen voor een pluriforme sector als het mbo; de vraag hoe de kwaliteit van het onderwijs gehandhaafd kan worden; en de positie van innovatie en onderzoek in deze periode.

Onderzoeksresultaten

Ik begin echter met een paar onderzoeksgegevens, ontleend aan de enquête over digitalisering in relatie tot flexibilisering van het onderwijs 2020 die adviesbureau Arlande uitvoerde in opdracht van het CAOP (Centrum Arbeidsverhoudingen Overheidspersoneel), de CINOP-review *Toekomstscenario's voor het beroepsonderwijs* van juni 2020, de analyse van de antwoorden van de Corona MBO monitor 2020 van het iXperium van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen en de rapportages afstandsleren van ROC De Leijgraaf van juni 2020. De gegevens zijn beperkt, maar er vallen wel enkele overeenkomsten uit verschillende rapporten, enquêtes, belronden en vragenlijsten te melden.

Docenten wijzen er vaak op dat bij online leren het volgen van de studievoortgang van de student vaak beter verloopt, maar de persoonlijke aandacht minder. Docenten zien ook dat groepen studenten veel zelfstandiger zijn dan ze dachten, maar ook dat studenten motivationeel afhaken. En wat de docenten zelf betreft: de visie op lesgeven met ict lijkt niet veel veranderd. Docenten die hier eerder al minder positief over waren, zeggen dat ze de grip op hun studenten dreigen te verliezen, dat de communicatie met studenten oppervlakkiger is geworden en dat ze het contact met studenten missen om goed af te kunnen stemmen op de klas. Docenten die eerder al positief waren over lesgeven met ict, zeggen nu dat de student met meer zelfstandigheid en meer op eigen tempo en in eigen tijd door de lesstof heen kan gaan. Zij zouden graag zien dat ze straks het onderwijs meer *blended* aan kunnen bieden. De meningen zijn dus niet echt veranderd, maar wel door meer ervaringen verdiept. Een effect is wel dat bij veel docenten de wens om te professionaliseren ten aanzien van digitaal onderwijs is toegenomen.

Studenten zeggen dat de motivatie om naar school te komen vooral zit in de sociale contacten en dat ze betrokken willen worden bij beslissingen, zoals algemene vakken online en praktijkvakken op school. Verder vinden ze dat ze overladen worden met opdrachten en dat ze de coördinatie tussen de docenten hierover missen.

Verschillen in aanpak en gemaakte keuzen rond lesgeven met ict zitten niet zozeer op roc-niveau maar eerder op sectorniveau (techniek, zorg, economie) of binnen opleidingen of locaties. En terwijl

lesgeven in algemene vakken online redelijk verloopt, zijn de uitdagingen bij praktijkonderwijs en toetsing en examinering groter.

Drie innovatiegolven

De coronacrisis leidt tot innovatie van werk en werkomgeving, maar dat gaat in golven, afhankelijk van – zoals wij dat binnen het practoraat ‘innovatiesucces in het mbo’ benoemen - domein of aspect. De *domeinen* gaan over het werk van de docent. Organiseren/arrangeren en evalueren is alles wat een docent doet voor, tijdens en na lessen buiten het met de studenten werken aan hun leerdoelen. Beroepsdidactiek gaat over hoe de docent met zijn studenten werkt aan de leerdoelen van de student en beroepspedagogiek stelt vragen bij hoe gewerkt wordt aan het hoger doel: bijdragen aan de vorming tot volwassen burger en professional.

De *aspecten* bepalen de context waarin een docent werkt en innoveert. De organisatie is de structuur waarin hij werkt: hoe zit de school qua besluit- en overlegstructuur in elkaar en hoe ziet het organogram eruit? Worden er naast de reguliere processen projecten uitgevoerd en hoe verhouden lijn- en projectmanagement zich daarbij tot elkaar? Hoe is de onderzoekscultuur van de school? Is het voornamelijk gericht op controle achteraf of naast monitor ook motor van innovatie door bijvoorbeeld *action research*. Tot slot het aspect innovatie. Hoe is de innovatie belegd in de eigen organisatie, is er een projectstructuur en een plan van aanpak; maar ook hoe sluit de innovatie aan bij het beleid van de school? En: hoe is de innovatie verbonden met de kennisinfrastructuur in Nederland?

De voorlopige conclusie op grond van de nu beschikbare evaluaties is dat de eerste innovatiegolf, het gedwongen versneld inzetten van online leren, technisch, dus qua *organiseren, arrangeren en evalueren* over het algemeen redelijk is verlopen. De tweede golf, een omslag in het lesgeven door middel van het uitbreiden van de *didactische* mogelijkheden die ict biedt heeft nog niet plaatsgevonden. Wel zijn er aanzetten van innoverende docenten die hun ervaringen royaal delen via social media als twitter en LinkedIn en via webinars en online courses. Over de derde golf, het onderhouden van een goede *pedagogische* relatie in online leren, klinken nu pas de eerste geluiden: veel docenten zijn niet positief. Zo schreef nrc-journalist Mirjam Remie op 30 september jl.:

Sinds de zomervakantie zitten veel leerlingen snotterend thuis in afwachting van een coronatest, net als veel leraren. Leraren die niet ziek zijn geven zowel fysiek als online les en hebben daardoor zowat twee banen. Scholieren die thuis zitten klagen over de matige kwaliteit van het online onderwijs en schoolleiders staan voor de moeilijke taak hun roosters rond te krijgen – terwijl er los van corona al een gebrek aan leraren is. (Nu ook een mondkapje op school, nrc 30-9-2020)

Onderzoek en ontwikkeling hierin zullen moeten uitwijzen óf, en zo ja, hoe de pedagogische relatie op afstand onder coronaregels onderhouden kan worden.

Generieke maatregelen in een pluriforme sector

Het meest in het oog springende kenmerk van de beroepsonderwijs- en volwasseneneducatie (BVE) sector is haar pluriformiteit. Initieel en post-initieel onderwijs, beroepsopleidend en beroepsbegeleidend (BOL en BBL) onderwijs, onderwijsniveau 1 t/m 4, inburgering, (re)integratie en bedrijfsopleidingen worden gegeven onder één dak en vallen onder één wet: de wet educatie en beroepsonderwijs. Dit leidt bij generieke regelgeving vaak tot uitzonderingen en extra regels. Het mbo is in de Coronamaatregelen in zijn geheel meegenomen onder de regels die voor hbo en universiteiten gelden, waarbij de 18 plus-regels gehanteerd worden. Onderdeel is de 1,5 metermaatregel waardoor de mogelijkheden van contactonderwijs en begeleiding alleen al op grond van ruimtegebrek teruggebracht worden tot zo'n 25 á 40%. Vooral voor eerstejaars, doorgaans komend van het vmbo, is de overgang naar een groot roc een grote stap. Wordt er bij universiteiten en hogescholen al gespannen gekeken hoe eerstejaarsstudenten geïntroduceerd moeten worden in de eerste weken van hun nieuwe studie, voor vmbo'ers is deze stap nog veel groter. En dat terwijl 95% van hen nog geen 18 is en voor hen buiten de school de 1,5 meterregel niet geldt. Om toch tot een goede start voor deze nieuwkomers te komen nemen nu veel mbo-scholen maatregelen die veelal weer ten koste gaan van de contacttijd van ouderejaars. Dit ondanks het feit dat mbo-scholen de vrijheidsgraden in het op RIVM-adviezen gebaseerd centrale beleid optimaal gebruiken om de situationele mogelijkheden van hun curriculum, personele bezetting en locaties optimaal te gebruiken.

Onderwijskwaliteit

Het 'servicedocument 4.0 aanpak Corona mbo' van het Ministerie van OCW van 10 juli 2020 legt beperkingen op aan de contacttijd, maar stelt dat het College van Bestuur verantwoordelijk blijft voor de kwaliteit van het onderwijs én dat diploma-eisen vooralsnog onverminderd van kracht blijven. De vraag is of dat kan en of het onderwijs zich daardoor (noodzakelijk) moet gaan beperken tot diplomatraining. Marjolein Held, voorzitter van de beroepsvereniging mbo, schreef hierover in juli in *Profiel* het artikel *Ons vak en het onderwijs zullen nooit meer hetzelfde zijn* met daarin de quote 'zonder relatie geen prestatie'. Peer van Summeren, voorzitter van het College van Bestuur van roc De Leijgraaf, verwoordt het als 'zonder interactie geen leren'. Het contact, de pedagogische relatie, is zeker in het mbo een essentieel onderdeel van kwalitatief hoogwaardig onderwijs. Door de generieke maatregelen voor alle studenten van mbo, hogescholen en universiteiten staat die kwaliteit voor het mbo van de drie het meest onder druk. Dit pleit voor meer regelruimte voor de (mbo-)scholen.

Betekenis voor innovatie en onderzoek

'Onder druk wordt alles vloeibaar'. Een mooie slogan die sommigen gebruiken om aan te geven dat de coronacrisis een enorme push is geweest voor de innovatie van het ict-onderwijs. Maar met evenveel recht kun je zeggen 'onder druk veert een school terug naar de waan van de dag'. Het was alle hens aan dek om de school draaiende te houden onder extreme omstandigheden. Tijd voor lange termijn, voor innovatie en onderzoek, was er niet of nauwelijks. Hooguit voor onderzoek, samenhangend met het opvangen van de gevolgen van de coronacrisis. Het NRO schreef 20 augustus een brief aan de programmamanagers van NRO-gesubsidieerde projecten met een heldere boodschap. Twee citaten daaruit:

[Veel lopende onderzoeken lopen steeds meer vertraging op omdat veel scholen ook de komende tijd nog weinig ruimte kunnen bieden voor samenwerking met onderzoekers en het deelnemen aan wetenschappelijk onderzoek] ..... en ..... [dat wij op dit moment in financiële zin niet meer kunnen bieden dan een budgetneutrale verlenging. Wij denken echter graag met u mee over andere mogelijkheden om het onderzoek zo goed als mogelijk voort te zetten].

Innovatie en onderzoek stokken. Dat dat op termijn weer invloed heeft op de kwaliteit van ons onderwijs is een extra zorg, kijkend naar de effecten van de coronacrisis in het mbo. Laat dat onderzoek zijn voor, door en in het mbo, bijvoorbeeld vanuit een coalitie van practoraten.

Dit artikel wordt in december 2020 gepubliceerd in DNM, te vinden via www.denieuwemeso.nl